

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לד, תשמ"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

נמצינו למדים: מתחילה לא כתב ספרו של פ"י לייך אלא:
"נחושתן היה קרונתין) יפה משלזחב", ובא המגיה ועשאה:
"נחושתן היה מצהיב) ויתר יפה משל זחב".

מעשה זה מקבילה לו שבבלי של יזמא, לח ע"א: "ר'
אליעזר בן יעקב אומר: נחשת קלוניתא היתה והיתה מאירה
כשל זחב". כך נוסח הדפוס. גרסתו של פ"י אנלאו 270 ושל פ"י
מינכן 6: "נחשת קלוניתא היתה והיתה מצהבת כשל זחב".
המקור המשותף לשני התלמודים הרי תוספתא יזמא ב, ד:
"נחושתא קלניתא והיתה יפה פזחב". כך פ"י וינה. בכ"י
אָרפורט, ברלין 159: "היה יפה פזחב".

לא מצאתי פלשון חכמים לשון מעין "יתר יפה מן", ואין
צריך לומר "יתר יפה מאשר" כאשר אוזנינו שומעות, אלא
"יפה יתר מן". אמור מעתה: שומר פיו ולשונו ושומר מוצא
קולמוסו לעולם יקדים את שם-התואר ל"יתר" סמוך ל"מן"⁴.

---

4. ראה הערך הפותב בסופו של הקונטרס הזה.

א ש ר ש ט ר ן

**העברית — אם הלשונות — וסגולותיה ללומדים
אותה בין הנוצרים באירופה בימי הביניים**

ההסיטוריון הינני מן המאה החמישית לפני ספה"נ
הרודוטוס, בפרק השני של ספרו "תולדות הימים". מביא סיפור,
שהוא פלקוח פאלו מתחום הפלשנות השימושית.

"מלך מצרים, פסאמטיכוס, חפץ לרעת, איזו משפוח העולם היא העתיקה ביותר. פדי להינכח בדבר החליט לבודד שני תינוקות בני יומם, עד שיתחילו לדבר. הנחתו הייתה: מאחר שלא יהיה להם מקור לחיקוי, ידברו לפי טבעם בלשון העתיקה ביותר. באחר הימים השמיעו הילדים את המלה bekos, הדומה למדי למלה פריגית, המציינת "לחם". לכן נחשבה הלשון הפריגית, שהייתה לשונם העתיקה של תושבי אסיה הקטנה, ללשון העתיקה ביותר בעולם"¹.

אלפיים שנה אחר כך מספר לנו על ניסוי דומה המלך ג'יימס הרביעי, מלך סקוטלנד (1488-1513): המלך, חובב הלשונות, בחר שני תינוקות, שזה עתה ראו את אור העולם, ובודדם, עד אשר ידברו. מטבע הדברים יהיה מוצא פיהם בלשון הראשונה של האדם. ואמנם התינוקות גדלו ודיברו, כך מספר לנו המלך: spok very guid ebrew — "הם דיברו עברית טובה מאוד"².

תוצאת הניסוי איננה מפתיעה פלל בהתחשב במעמדה של הלשון העברית בעיני הנוצרים פימי הפינייים. העברית נחשבה ללשון החשובה ביותר, לאם הלשונות, ללשונו של אדם הראשון בגן העדן וללשונם של תושבי בבל בוני המגדל, לשון בעלת סגולות מיוחדות ללומדים אותה וליודעים אותה.

---

1. על-פי Abel Hovelacque, *La linguistique*, Paris, 1887, p. 35.

2. John T. Waterman, *Perspectives in Linguistics*, Chicago,

1963, p. 13

שתי סיבות עיקריות הניעו את הנוצרים לדגול בגישה זו. הראשונה דתית: היא הייתה נחלתם של אנשי הדת, שחיפשו דרכים להבנה טובה יותר של התנ"ך על-ידי ידיעת הלשון המקורית שנכתב בה.

מסכם גישה זו המלומד אנדריו דיקסון וייט³:

"בכל התקופות היה מקובל בפנסייה העיקרון, פי הלשון שבה דיבר ה' לאדם הראשון, שלמד אותה מפי ה', המקור הקדמון, אשר ממנו נפרדו כל לשונות העמים האחרים בדור הפלגה, הייתה העברית. הרעיון הזה הפה שרשים בעולם הנוצרי, עד שהתפשט גם לתחומים חדשים, וכלל לא רק את השפה, אלא אף את האות והניקוד העברי".

על גדולתה של הלשון העברית פותב גדול חוקריה הנוצרים בימי הביניים, המלומד הגרמני יוהאן פוקסטורף האב (1564–1629)⁴:

"עלינו להעריך את הלשון העברית, בהיותה הלשון הראשונה של האנושות, לשון ה', המלאכים והנביאים. ה' נפח את השפה העברית באבות האנושות אדם וחוה, למען יוכלו להביע רחשי לבם זה לזה ולחת שמות לכל דבר בעולם. בשפה זו פתבו הנביאים את דברי ה'. אם

---

3. על-פי ש' פדרכויש, הלשון העברית בישראל ובעמים, ירושלים

חשפ"ח, עמ' 137.

4. שם, עמ' 163.

הערצה תלויה בעתיקות, איזו שפה היא עתיקה יותר מן הלשון העברית? שנותרה פשטנית העולם. ואם הערצה מותנית בחשיבות המחבר, היש בכלל מגרעת לשפה העברית (שניתנה מן השמים)? באמת זהו לימוד הראוי לשבח, חריצות העולה על כל שבח! בעברית ניתן לאדם לדבר אל אלהים, אל המלאכים, אל האבות, ולגלות לאדם מחשבות אלהים בשפת אלהים".

לימוד הלשון העברית וידיעתה לא היו נחלתם של אנשי הדת והתיאולוגים בלבד, אלא גם של הפלשנים, המדקדקים והמתרגמים. וכאן — הסיבה השנייה להתעניינות בלשון העברית, סיבה הפרוכה בקשר ישיר בראשונה.

כבר מימי קדם, כפי שראינו בסיפור המובא על-ידי הרודוטוס, חיפש האדם את הלשון הראשונה, הלשון הטבעית, *lingua humana*. בימי הביניים נפוצה האמונה, כי לשון זו היא העברית, והיא נסתרה סופית רק במאה התשע-עשרה, עם עליית הפלשנות המשנה ופיתוח התיאוריות השונות בדבר מקורן של השפות: אילן היוחסין ותיאוריית הגלים.

אולם בימי הביניים עמדה העברית במרכז התעניינותם של הפלשנים, והם הפנו את מאמצייהם למחקרים אטימולוגיים בהאמינם, כי אם העברית היא אִם, כל הלשונות, הרי מן ההכרח למצוא קו ישיר בינה לבין לשונותיהם של החוקרים. הפלשן הדגול יִספרסן מונה בראש הסיבות להתעוררות זו דְּנָקָא בימי הביניים את המצאת הדפוס. הדפסת ספרים במספר גדול של עותקים אפשרה לציבור רחב להתנדע אל שפות רבות, שהיו עד

אז נחלתם של מעטים. העברית, בהיותה הלשון, שבה נכתב התנ"ך, עוררה עניין מיוחד. נוסף לכך הגעירה העובדה, פי העברית שונה במאד מן הלשונות האירופיות, את הסקרנות להכירה וללמוד אותה. פן שימשה עובדה זו מקור לא־נדלה של טעויות, אשר נולדו עקב אי־הבנת הקשר שבין השפות השמיות השונות. ועל פן פל דמיון מקרי בין העברית לבין הלשונות האירופיות שימש הוכחה לקשר בין השפות האלה ולהיותה של העברית אם פל הלשונות⁵.

נציין כאן רק כמה מן הראשונים, הקלאסיקנים שבמקצוע.

De originibus seu de hebraicae linguae G. Postel
et gentis antiquitate; atque variarum linguarum
affinitate, אשר ראה אור בפאריס בשנת 1538, ואחריו ספרו
De ratione, שהופיע בציריך בשנת 1548, של
communi omnium linguarum et litterarum
commentarius; המייחס 12 שפות לעברית.

מן המאה השבע־עשרה נציין את ספרו של Guichard,
Harmonie des langues, où se démontre que toutes les
étymologique des langues, où se démontre que toutes les
languages sont descendues de l'Hebraïque.

דעה זו שלטת גם באנציקלופדיה, שיצאה לאור במאה
השמונה־עשרה בצרפת. הראשון שיצא נגד התיאוריה, פי
העברית היא אם פל הלשונות, הוא הפילוסוף הגרמני Leibniz
בשנת 1710 בספרו: Brevis designatio meditationum de

O. Jespersen, Language, its nature, development and
origin, London, 1964, p. 21

originibus gentium ductis potissimum ex indicio
linguarum

לא במחקרים בלבד עסקו המדקדקים, אלא הם הפנו את
מרצם אף אל הצד המעשי: למדו ולימדו בשקידה את הלשון
העברית, בהאמינם, כי ידיעתה תועיל בלימוד שפות זרות,
בהיותה הלשון הפראשיתית, המכילה בתוכה את אשר מצוי בכל
יתר הלשונות. כל הפלשנים הגדולים של ימי הפינייים ידעו
עברית. במאה השבע-עשרה הציג בגרמניה המלומד Wolfgang
Ratke ללמד כל ילד עברית מיד לאחר שלמד את שפת אמו.
הוא אומר, כי מי שדובר עברית, אם כל הלשונות, לא יחקשה
כלל לרפוש לו שפה חדשה אחת מדי שנה⁶.

והיו שהאמינו, כי אף סגולות מרפא לה ללשון העברית⁷.
המלומד ההולנדי Franciscus Mercurius van Helmont מן
המאה השבע-עשרה, טוען, כי ידיעת הלשון העברית עשויה לא
רק לדחוק את כל אי-ההבנות הנובעות מן ההבדלים שבין
השפות, אלא אף לעזור ללמד חירשים. ואן הלמונט סבור, כי
הסמלים האורתוגראפיים בעברית הם ייצוג גראפי של תנועת
המבטאים. הוא מספר, כיצד הצליח להספיר למוסיקאי
חירש-אילם, שהאותיות הן תמונות המשקפות את מקום החיתוך
של הלשון. הוא העמיד את האיש מול מראה וביקשו לחקות את
האותיות בלשונו. בתוך זמן קצר, החל האיש להבין את הדוברים
אליו. לאחר זמן אף החל לדבר — כמובן עברית. עם מי דיבר?

6. על-פי C. Hamans, "The plurality of languages", *Languages et*

Coopération Europeenne, Strasbourg, 1979, p. 60

7. שם, עמ' 61.

זאת אין ואן הלמונט מגלה לנו, כפי שהמלך ג'יימס מסקוטלנד
לא סיפר, עם מי דיברו שני הזאטוטים.

לא נוכל לסיים רשימה זו מפלי לציין, פי גם דעות אחרות
רוחו בין המלומדים. למשל, הפלשן Goropius מן העיר
אנטוּרפן טען בספרו *Origines Antwerpianae* משנת 1569,⁸
פי לשונו של האדם הראשון הייתה הקטונית, פלומר הפלמית.
עוד בראשית המאה התשע-עשרה טען המלומד ההונגרי
István Horvát, פי לשונו של אדם הראשון הייתה ההונגרית,
הלשון העתיקה ביותר.⁹

ראוי לציין, פי לא הזכרנו במאמר הזה את הקשר
המשפחתי בין הלשונות, אלא אך ורק מה שמכונה "תיאורית
מגדל בבל" — מה היא אָם הלשונות, לשונו של אדם הראשון
לדעת הנוצרים באירופה בימי הביניים. כמו כן לא הזכרנו את
הזיקה שבין המלומדים הנוצרים לבין היהודים בנושאים אלו.

G. Mounin, *Histoire de la linguistique*, Paris, 1970, pp. 8.

125

Peter Hajdu, *Finno-Ugrian Languages and Peoples*, .9

London, 1975, p. 104